

2018. január 6. – **40 éve van itthon a Szent Korona**

Az 1978 januárjában hazatérő Szent Koronáról máig öltre menő viták dúlnak. Bármiféle konszenzus lehetetlennek látszik a vitázó felek közötti személyes viszonyok ellehetetlenülésén túl a politika közbeavatkozása miatt is.

A magyar koronát és a koronázási jelvényeket szigorú védelem alatt szállították el őrzési helyéről, Fort Knoxról a Washington melletti Andrews légi támaszpontra, miután 1977 végén a Carter-kormányzat beleegyezett, hogy a második világháború vége óta amerikai kézben lévő koronázási ékszereket visszaadja Magyarországnak. 1978. január 5-én indult el a Boeing különgépe, amelynek értékes szállítmányát a Parlamentben másnap vette át hivatalosan Apró Antal, az Országgyűlés elnöke. A koronázási ékszereket nemsokára átszállították a Nemzeti Múzeumba, ahol szinte azonnal megkezdték tudományos vizsgálatát. Hamarosan megindult a látogatók özöne, akik a kiállítóterben könnyen tájékozódhattak a korona eredetével, történetével kapcsolatos közismert adatokkal. Ezek jórészt az elmúlt évtizedek kutatásaira támaszkodtak.

Azaz, a Szent Korona, amely sohasem volt Szent Istváné, két részből áll: a görög alsó abroncsból (corona greca) és a latin felső keresztpántból (corona latina). Az abroncsot (ebben szinte teljes egyetértés uralkodott) Dukász Mihály bizánci császár – az ő képmását láthatjuk az abroncs pártázatán, a Krisztussal szemközti oldalon – küldte I. Gézának, aki 1074 és 1077 között uralkodott, arcképe pedig a császár bal keze alatt található.

Nagyobb vitát váltott ki a kutatók között a felső rész. A XX. század közepéig uralkodó vélekedés szerint a keresztpántok eredetileg Szent István koronájához tartoztak; Ipolyi Arnold tudós püspök az 1880-as években el is készítette az eredeti korona rajzos rekonstrukcióját. (A „fiktív

korona” a korabeli Szent István-ábrázolásokon is feltűnt olykor: a királyi palota Szent Jobb-kápolnájának jelenleg a Balaton mellett őrzött Róth Miksa-mozaikján az államalapító ezzel a fejéssel látható.) Ipolyi elképzelésével szembemelve az utókor kutatói többféle elméletet dolgoztak ki. Ezek közös nevezője, hogy a keresztpánt eredetileg nem lehetett korona, inkább készülhetett István fej-ereklyetartójának, egy Gizella királyné által Bajorországból hozott evangéliumos könyv borítótáblájának (Patrick J. Kelleher) vagy a keleti liturgiában használatos, a kenyeret tartalmazó paténát borító csillagnak (Kovács Éva és Lovag Zsuzsa).

Feltételezések éltek arról is csupán, kinek küldte a corona grecát Dukász Mihály. Tartották női koronának (I. Géza felesége részére), hercegi koronának (Gézának mint a trón várományosának). Nem született konszenzus arról sem, mikor (I. Géza vagy III. Béla idején, azaz a XII. század második felében, esetleg a XIV. században?) egyesítették a két részt.

A disputába új színt hozott a Csomor Lajos vezette ötvöscsoport 1983-as, két alkalommal lefolytatott tüzetes vizsgálata. Az ötvösök és a művészettörténészek egyébként a kezdetektől bizalmatlanul szemlélték egymást. Az utóbbiak ajkbiggyesztve, lekezelően, kétkedve fogadták a Nemzeti Múzeumba érkező „idegeneket”. Az ötvösök pedig – visszaemlékezések szerint – eleve a műtörténészek között „eretneknek” tekintett, a rendszer által üldözött Pap Gábortól sugallt prekonceptióval érkeztek. Tény, hogy kutatásuk meglepő eredményt hozott, amelynek nyilvánosságra hozatalát a hivatalosság igyekezett ellehetetleníteni. Végül magánadományokból (Bródy Jánostól Benda Kálmánon át Lezsák Sándorig sokan segítettek), igazi civil akció részeként sikerült megjelentetnie Csomornak a vizsgálat tanulságait. Bár a kötet több megállapítását (így a korona egységére vonatkozó elképzelést vagy azt a gondolatot, hogy a koronát egy avar kori műhelyből eredeztették, hogy aztán onnan kerüljön át a Frank Birodalom központjába, Aachenbe) talán joggal vélték nem kellően bizonyítottnak a kortársak, a Csomor-opust a művészettörténészek részéről indokolatlanul nagy elutasítás fogadta. Pedig voltak az ötvösszemlének olyan kétségbevonhatatlan eredményei, a könyvnek olyan fontos kitételei, amelyeket talán érdemes lett volna megszívlelni, komolyabban megvizsgálni; például a kereszt ferdeségétől és eredetiségétől szóló téziseket.

Az űrlap alja

Hely hiányában most csupán egyetlen, ám jellemző momentummal foglalkozunk, nem véletlenül. Az eset jól mutatja ugyanis a hazai párbeszéd-képtelenség korábbi gyökereit, a tényt, hogyan válhat egy valóban szakmai kérdésből politikai-ideológiai törésvonal. Csomor Lajos részletesen foglalkozott a Szent Korona első, Révay Péter koronaórtól származó, 1613-as leírásával, amelyet addig a fősodorbéli tudományosság gyakorlatilag figyelmen kívül hagyott. Révay a korona részleteit taglalva számunkra meglepő eredményre jutott: a pártázatnak azon a pontján, ahol mi Dukász Mihályt fedezzük fel, ő Szűz Máriát látta. „... A kerületen pedig a homlokzati részen almát tartó Üdvöztőnk képmása, az ellenkező oldalon a Szent Szűz Máriáé, aztán az apostolok, a keresztyén királyok, császárok, vértanúk szentséges sora, mint látszik, görög betűkkel, az arany alakokat és a hozzájuk tartozó jelvényeket ábrázoló képek az egészen keresztül a legfelül álló keresztig váltakozva követik egymást...” – írja. Kétségtelen, hogy megfigyelése nem pontos: Krisztus nem almát tart, hanem könyvet, legfeljebb a monogramját övező két kört formálhatta utólag az emlékezet almává. Az azonban nem valószínű, hogy a koronát ötször alaposabban megtekintő Révay a kiemelt helyen szereplő Szűz Máriát összekeverte volna egy szakállas férfival.

Joggal merülhet fel a (máig ölre menő vitákat eredményező) kérdés, mikor cserélték ki a Szűzanya képmását Dukász Mihályéra? Bizonyos, hogy amikor II. József élete végén, 1790-ben a bécsi kincstárból visszaadta a Szent Koronát a lázadás küszöbére jutott

Magyarországnak, és azt Budán kiállították, a megfigyelők, így Wespri István, már Dukász Mihály arcképét fedezték fel Mária helyén.

Hogy a csere megtörtént, az szinte bizonyos. A látványos beavatkozás nyomát bárki, például az interneten pillanatok alatt rákeresve és laikus pillantást vetve a koronára, könnyűszerrel felfedezheti. Ahogy Csomor írja, mivel a bizánci császár képe „nemcsak 8 mm-rel hosszabb, hanem 3 mm-rel szélesebb is a kelleténél”, ezért az eredeti foglalatba nem lehetett beleerőltetni, hanem „kiegyengették a foglalat immár többszörösen meggyúrt maradék falait, és rászegecselték a császár képét”. Feltűnik még két lyuk is, valószínűleg a korábbi eredménytelen szegecselés nyomai. Fontos az ötvöscsoportnak az a megállapítása is, hogy a Dukász-kép felhelyezése (esetleges megerősítése) nyomot hagyott a korona latinán, vagyis a felső rész Tamás apostolt ábrázoló zománcképén. Ebből arra lehet következtetni, hogy „ez a kép [a császáré] csak azután került fel a Koronára, miután az abroncs és a keresztpánt már együtt volt”. (Hasonlóképpen cserélték ki az ötvösök szerint – hogy mikor, arról megint csak vita dől – az eredeti ábrázolásokat a Dukász Mihály bal, illetve jobb kezénél ma látható Gézára és Konstantinra.)

A kérdés tisztázása azért is rendkívül fontos, mert megdönteni látszik azt a tézist, hogy Dukász Mihálytól való az alsó korona. Ezen a ponton mind az „akadémiai tudományosság”, mind az „alternatív művészettörténetek” (jelesül Pap Gábor és köre), mind az ötvösök két út közül választhattak volna: együttműködnék a legkisebb közös többszörös mentén, vagy tudomást nem véve egymásról, folytatják munkájukat. Talán mondani sem kell, hogy az előbbi komolyan fel sem merült: nemcsak az „akadémiaiak” tartották dilettánsoknak a többieket, de (az idővel összekülönböző) Csomor Lajos és Pap Gábor is szemellenzősöknek, pusztán presztízsüket, kiemelt helyzetüket védelmezőknek az „MTA-hivatalosságokat”. Ennek pedig kettős következménye lett: az idő múlásával mindenki úgy szemezgetett a korona történetéről, eredetéről szóló feltevésekből, ahogy kedve találta. E téren talán a legfeltűnőbb Pap Gábor munkássága, akinek „nemzeti ezoterikus” megközelítése szinte valóságos bálványá tette a Szent Koronát. („Aki a Korona ügyében tisztán lát, az a Kárpát-medence összes többi kérdésében tisztán lát, az Európa összes további kérdésében is tisztán lát. Aki Európa összes kérdésében tisztán lát, annak nem sok nyitott kérdése lehet a világról” – állapította meg többek között.)

Másrészt a vizsgálatok örvén egyre gátlástalanabban tűntek fel kétes politikai szempontok is. Nyilvánvaló, hogy a koronának Magyarországon leginkább a hozzá kapcsolódó képzetek, jogi viszonyok, (máig élő) nemzeti hagyományok miatt van jelentősége. Az erről való vita, ha suba alatt is, de a Kádár-rendszerben is tetten érhető. Szerepének értelmezése már hazaérkezésekor sem volt egyértelmű. A központi pártlap, a Népszabadság múzeumi tárgyként kezelte, mondván, „része azoknak a történelmi emlékeknek, amelyeket szocialista hazánkban a nép tulajdonában levő nemzeti ereklyeként őriznek”. A jóval heterogénebb olvasóközönségű Magyar Nemzet szerint viszont a korona „az ezeréves magyar állam jelképe, a ma és a jövő Magyarország építésében szorgalmas munkára, szép és okos tettekre, a haza hűségese szolgálatára serkentő, népünk tiszteletétől és szeretetétől övezett nemzeti ereklye.”)

A rendszerváltozás után a koronás címről szóló – a maiakkal összevetve rendkívül kulturált hangnemű, emelkedett szellemű – vitában már megjelentek a Szent Korona jövőbeli szerepére vonatkozó elképzelések. Hogyan viszonyulunk a nekünk értékes tárgyhoz, vele pedig a Szent Korona-eszméhez? Egyedinek tekinthető-e történelmi koronafelfogásunk, vagy belátjuk-e (ehhez elegendő Eckhardt Sándornak a két háború közti munkáit fellapozni), hogy az például milyen szoros rokonságban áll a cseheknek a Luxemburgi IV. Károly (1346–1378) idején

alkotott koronájához kapcsolódó nézetekkel? Egyáltalán: „korszerűsíthető-e” a magyar Szent Korona-eszme? Az utóbbival kapcsolatban egyébként a gyakorlat azt mutatta, hogy igen. Werbőczy Tripartitumának megállapításait, hogy (terjedelmi okokból erősen leegyszerűsítve és rövidítve összefoglalva) a Szent Koronáé az ország területe, a Szent Korona tagjai pedig az azonos jogokkal bíró nemesek, az 1848-as áprilisi törvények kiterjesztették az összes országlakosra. A köztársasági államforma természetesen tarthatatlanná tette a korábbi felfogást. A jelenlegi magyar megoldás az 1992-es csehországra emlékeztet, ahol az alkotmányban megemlíti a Svatováclavská koruna „jó hagyományait”. Nálunk a millenniumi Szent Korona-emléktörvény fogalmazott meg hasonlót (és nyomában a 2011-es alaptörvény is): „A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.”

A korona 2000-es Parlamentbe szállítását (ezzel formális közjogi „helyzetbe hozását”) azonban nem kísérte nemzeti konszenzus, akár a korona ünnepélyes „utaztatását”. A napi politika ekkoriban már nyakig jelen volt a korona eredetéről megfogalmazott különböző elképzelések hátterében, ami abszurd helyzetekhez vezetett. Bizonyos – olykor befolyásos – körökben az bizonyult egyre inkább „jó magyarnak”, aki a magyar korona hun eredetét vagy akár az ötvösök korábbi kutatásának eredményeit osztotta. A művészettörténészek „kettős koronája” (mivel az országhoz „nem méltó” elképzelésekből született) pedig megmaradt a „hazátlanoknak”.

A vizsgálódók és a politika kölcsönhatása ráadásul tovább erősítette a nézetek közötti átjárhatatlanságot 2010 után, mintha a koronáról való (tudományos és nem tudományos) gondolkodásnak, illetve a nemzeti identitásnak, magyarságunkról vallott felfogásunknak feltétlenül köze lenne egymáshoz. A kialakult lehetetlen helyzet számos, nem napjainkban keletkezett (általában még lehetetlenebb) analógiájával találkozhatunk: aki elfogadja például a magyarság finn-ugor népi vagy nyelvi eredetét, az rossz magyar, aki a hunokra, a török népekre, a sumerekre, netán a japánokra esküszik, az megbízható, derék hazafi.

Habár magam úgy gondolom, hogy a címerünk pajzsán nyugvó Szent Koronának jobb helye van inkább a Parlamentben, mint a múzeumban, az elgondolkodtató, hogy az átszállítás óta tudományos vizsgálatra alig nyílt lehetőség. Ezt panaszolta legalábbis az „akadémikus” kutatók jeles képviselője, a korona egykori nemzeti múzeumi őrzője, Lovag Zsuzsa művészettörténész egy korábbi nyilatkozatában. Megfigyelhető egy másik furcsa tünet is: míg korábban a hivatalos tudományosság igyekezett negligálni, a nyilvánosság peremére szorítani a koronához kapcsolódó alternatív véleményeket, visszahatásként ma sokkal inkább azok kerülnek előtérbe, sokszor az „akadémiaiak” rovására. Az interneten elérhető Magyar Katolikus Lexikon korona szócikke például az utóbbi teljes negligálásáról tanúskodik. Hasonló egyoldalúságot fedezhetünk fel a nemrégiben helyreállított füzéri vár (Mohács után a koronát ide menekítették) kiállítótermeiben is, ahol hegemon módon egyetlen, a kettős korona elméletét csípőből elutasító felfogás uralkodik, említést sem téve arról, hogy a koronához kapcsolódó kérdésekben ma Magyarországon rendkívüli nézeteltérés uralkodik.

Pethő Tibor